

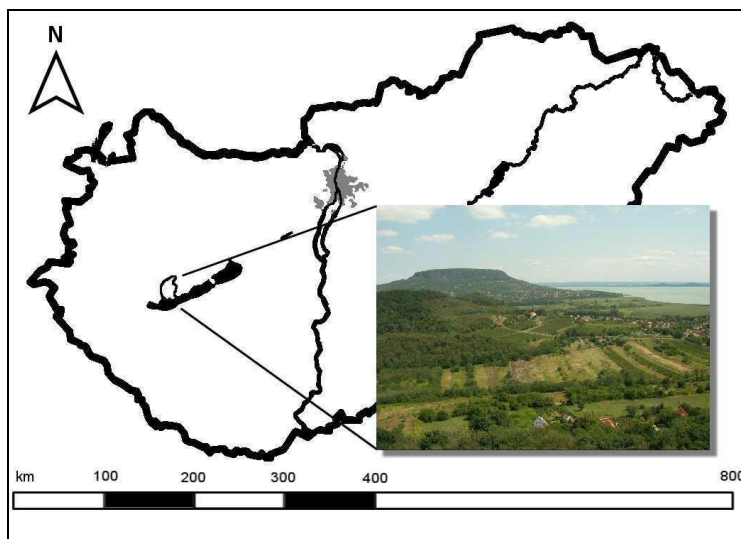
Bodnár Réka Kata¹

Vandalizmus és megelőzésének lehetőségei a Balaton Régióban

1. Bevezetés

A Balaton – Közép-Európa legnagyobb édesvizű tava – hosszú évtizedek óta belföldi és nemzetközi turisták százezreinek kedvelt célállomása, főként a szezonális terhelés miatt nagyon komoly és sokrétű környezeti hatásnak van kitéve. Pedig a tó és környéke számos páratlan természeti és kulturális értékkel büszkélkedhet, melyek védelmére 1997-ben megalapították a Balaton-felvidéki Nemzeti Parkot.

A természetvédelmi törekvések ereje képes volt gátat vetni pl. az európai jelentőségű tájképi látványt nyújtó, mediterrán hangulatot árasztó Tapolcai-medence bazaltsapkás tanúhegyeit (1. ábra) megcsónkító bányászatnak is, ugyanakkor tehetetlennek tűnik a vandalizmussal, céltalan pusztítással szemben. A Nemzeti Park tanösvényeit járva elszomorító kép tárul elénk, amikor egy-egy ismertetőtáblához érve azt tapasztaljuk, hogy az olvashatatlanná vált az értelmetlen rongálás következtében (2. ábra).

1. ábra. Az Európában is pártját ritkító szépségű Tapolcai-medence és bazaltsapkás tanúhegyei a Balaton északi partján

2. ábra. A vandalizmus nyomai a Badacsony hegyen vezető tanösvényen

2. Kik is a vandálok, mi a motivációjuk?

Ahhoz, hogy hatékonyan védekezni tudjunk a vandalizmus kártételei ellen, első lépésben célszerű megismernünk és lehatárolnunk a károkozók potenciális körét, kik és milyen viselkedési attitűdökkel rendelkeznek, mikor és milyen indítatásból követik el gáztetteiket? Vagyis nagyon fontos a motiváció feltárása, az ok-okozati összefüggések megértése. A lexikonokban ez áll a vandalizmus címszó alatt: „latin eredetű szó; jelentése vad rombolás,

¹ Bodnár Réka Kata Debreceni Egyetem, Tájvédelmi és Környezetföldrajzi Tanszék, Debrecen E-mail: fyp444@gmail.com

céltalan pusztítás, amit a vandálok Róma városának múkincsein elkövettek, kiknek nevét a szájhagyomány ekképpen örökre megbélyegezte” (PALLAS NAGY LEXIKONA).

A nyári forróságban az önfeledt fürdőzés és a gondtalan pihenés színtere a Balaton sok turista számára. Vagy mégsem?! Kevés bosszantóbb dolog van annál, mint amikor a jól megérdemelt szabadságunk alatt a pihentető alvás helyett lüktet a fejünk a közeli diszkók dübörgő zenéjétől és részeg bulizók örvényétől lesz hangos a balatoni éjszaka. Sajnos, ez is a Balaton, kiváltképp a déli partszakaszon. Csakhogy ezek a fiatalok ittletük alatt, unaloműzésként felkeres(het)ik az északi part védett értékeit, látnivalóit is. Csupán a helyszín változik, a viselkedésük, pontosabban annak hiánya marad a régi.

Természetesen ez igaz lehet a helybéli, unatkozó fiatalokra is, de mivel nem készültek – a tettenérés hiánya, ebből következően a bizonyíthatatlanság ténye miatt nem is készülhettek – statisztikák az elkövetők személyére vonatkozóan, ezért nem is állapítható meg, hogy helyi lakosokról, vagy többségében feleltlen turistákról van-e szó. Mindazonáltal a főbb turistatípusokon belül is viszonylag jól körül lehet írni azt a szegmenst, aki hajlamos a vandalizmus körébe tartozó károkozásra. Ezt a típust a főként barátokkal utazó, a szülői kontrolltól távol lévő, önfeledten bulizós, magamutogató, ereje teljében lévő fiatalok köre jelenti elsősorban.

A környezeti tudatosság ezen szintjén nem sok jó várható tőlük, nyomukban ott marad egy-egy graffiti, kidöntött ismertetőtábla vagy megrongált pad stb. Ezek mind-mind az erőfitogtatás, a haszontalanság érzése miatt többé-kevésbé eltorzult ego megnyilvánulásai. Amint ezt felismerjük, kezünkben a megoldás kulcsa! Vagyis már csak meg kell találnunk azokat a tevékenységeket, feladatköröket és a leghatékonyabb módszereket arra, hogy ezek a fiatalok is érezhessék, hasznára (is) tudnak lenni a környezetüknek, beleértve a természetet is.

A **környezeti nevelés** fontossága mára már Magyarországon is közismert tény, épp ezért szükséges minél hamarabb és minél hatékonyabban cselekednünk az ilyen esetekben, hangsúlyozottan mindig szem előtt tartva azt a kínos egyensúlyt, hogy mikor kell a szigorúbb ellenőrzés, az erélyesebb fellépés (tettenérés), és mikor célravezetőbb inkább az ún. „*AHA-effektuson*” (hirtelen felismerésen, villámcsapásszerű ráébredésen) alapuló környezeti élmény.

Ezt elsősorban akkor élhetik át a fiatalok, ha a szabadidő aktív eltöltése az élménypedagógia módszerein alapul, mivel ennek lényege a közvetlen tapasztalatszerzés, az élményhez juttatás. A gyakorlatban ez a kalandprogramok szervezésével valósulhat meg leginkább, mint pl. sziklamászás a tanúhegyek felhagyott bazaltbányáiban, vagy a fiatalok aktív részvétele a középkort idéző várostromon a Csobánc, vagy éppen Szigliget várában.

A **tájékoztatás, a figyelemfelhívás** fontos és már eddig is sok helyen, sokféleképpen alkalmazott eszköze a természetvédelemnek. Számos, a természetet, a védett területeket népszerűsítő és az ott ildomos viselkedést leíró kiadvány, pl. etikai kódexek, vagy az ún. „Túrázás tízparancsolata” stb. jelent már meg itthon és külföldön egyaránt. Ezek szükségessége megkérdőjelezhetetlen, ugyanakkor hatékonyságuk épp azért alacsony hatásfokú, mert nem is jutnak el a célszemélyekhez. Azaz épp azok nem olvassák el ezeket főként nemtörődömségből, akiknek éppenséggel szólna.

Ugyanakkor nem túl gyakran lehet olyan tájékoztató kiadvánnyal, táblával találkozni, amely konkrétan a rongálás, károkozás (ide értendő pl. a virágszedés, falopás is) mértékéről és az érte kiszabható büntetésekről adna felvilágosítást, viszont a legtöbb kárt bizonyítottan a tudatlanság okozza. Ha jó előre tisztában van vele a turista, hogy ezért és ezért a károkozásért ilyen és ilyen büntetés jár, akkor az a legtöbbjükénél igenis bírhat visszatartó erővel.

Mivel a turizmus által kiváltott, ilyen típusú környezeti kockázatot tovább növeli, hogy egyes országok utazási ajánlataikban kifejezetten „*a fergeteges bulik helyszínéeként*” reklámozzák a Balatont (UNGARNTREND.DE), ahol számos híradás szólt már a randalírozó fiatalokról, sőt az utóbbi években már a magyar és a német rendőrség közösen járőrözik a térségben (*index.veszprem.hu*). Ezért is fontos felhívni a figyelmet a **marketing szerepére**. E

példa is jól rávilágít arra a tényre, hogy egyáltalán nem mindegy, mit és hogyan reklámozunk és ezzel a tevékenységünkkel milyen piaci szegmenseket vonzunk, azaz kikből fog állni a vendégkörünk. Ez a fajta szabályozás lehet a védekezés egy újabb lépcsőfoka.

3. Zónarendszerek a védett területek megóvásáért

Következő lépésben a **területiség** kérdése kerül előtérbe, azaz mit tegyünk, hogyan irányítsuk/tereljük a turistát, ha már a területen van? A 2000. évi Balaton-törvényben is megfogalmazódik az az elképzelés, amely a különböző típusú, esetenként egymást zavaró tevékenységeket úgy csoportosítja, hogy területileg eltérő profilú részekre osztja fel a Balatont és környezetét, mint pl. „*jellemzően települési terület*”, vagy „*jellemzően erdőgazdasági terület*” stb. (BALATON-TÖRVÉNY 2000).

Ezzel a térszemlélettel nagyjából összhangban áll a térségben nagyberuházásokra készülő, külföldi ingatlanbefektetők elképzelése is, ami a Balatont 5 főbb területi egységre tagolja, s egy-egy térségbe koncentrálja a jellegét tekintve összetartozó turistatevékenységeket. Ezáltal a Balaton-felvidék nyugati fele – ide tartozik vizsgálatunk konkrét helyszíne, a Tapolcai-medence is – a bor és gasztronómia, valamint az öko- és wellnesssturizmusra szakosodna, a szórakoztatóközpontok és rendezvényhelyszínek pedig kifejezetten – és a fenti cél érdekében kizárólagosan – a déli partra koncentrálnának (SUGATAGHY A. 2008).

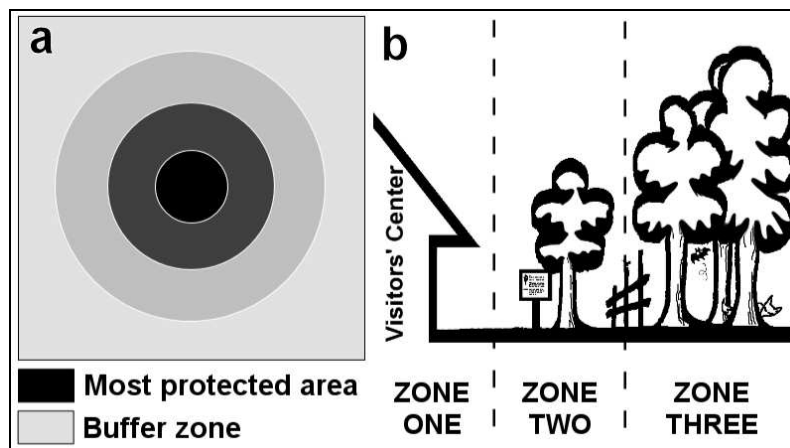
Bizonyára ez a területi felosztás sem tudná teljes mértékben orvosolni a vizsgálatunk központi tárgyát képező problémát, hiszen a területek közötti szabad átjárhatóság megmaradna, de azért valamelyest mégiscsak koncentrálná a különböző turistatípusokat. Leegyszerűsítve, mindenki arra a részére menne a Balatonnak – és nagy valószínűséggel szállást is ott foglalna – ahol a számára leginkább kívánatos turisztikai tevékenységek adóttak. Azt pedig, hogy ezek a turisták ott is maradjanak az általuk választott területen, azt megfelelő mennyiségű, és legfőképpen rájuk szabott programokkal érhetjük el.

A természetvédelmi oltalom oldaláról közelítve is megfogható a területiség kérdése, vagyis a védettség mértékétől függően szabályozhatók azok a turista-tevékenységek, amelyek végezhetők egy adott területen. A zónarendszerek elvén alapuló beosztások közül az IUCN-beosztás a legelterjedtebb, Magyarországon is alkalmazza a legtöbb nemzeti park. Lényege a gömbhéjas szerkezeten alapul; a leginkább védelemre érdemes területek a legbelső zónában helyezkednek el, a többi pedig pufferövezetként veszi azokat körbe (3/a. ábra). Ez a típusú szabályozás nem csak területi, hanem **időbeli korlátozást** is jelenthet, ha pl. egy-egy védett területen a tojásköltés idejére időszakos látogatási tilalmat írnak elő a turistáknak, így csökkentve a zavarás mértékét. A fenti szisztéma nem csak a védett területeken működhet, hanem az alapelvet megfordítva és egy kicsit tovább gondolva minden turisztikai objektumra és annak környezetére érvényes lehet.

Egy leegyszerűsített példán keresztül szemléltetve (3/b. ábra) az *első zóna* pl. az a látogatóközpont, ahol épületen belül, koncentráltan az átlagos érdeklődésű turista minden fontos információt megkaphat, igaz időben és tartalommal rövidített, kivonatos, ugyanakkor szórakoztató formában. A *következő szint* pl. a látogatóközpont parkjában, udvarán létesített bemutatóhelyek színhelye. Ez már a természettel való érintkezés eggyel magasabb szintje, mivel már a szabadban történik a bemutatás, ugyanakkor még mindig zárt közegben és ellenőrzött keretek között.

A *harmadik zóna* a térbeli kiterjedését tekintve a legnagyobb, mindazonáltal a legvédtelenebb is egyben. Ugyanis ma Magyarországon a teljes felügyelet nélkül működő tanösvények vannak kitéve leginkább a vandalizmusnak, még akkor is, ha nagyrésztük útvonala valamilyen fokú védettséget (pl. nemzeti park, tájvédelmi körzet, természetvédelmi terület stb.) élvező területen halad és elviekben a területileg illetékes természetvédelmi őr

ellenőrzése alá tartozik. A gyakorlatban ez azért jelent kvázi teljes felügyelet nélküliséget, mert az európai gyakorlattal ellentétben (1000 ha/fő) Magyarországon kb. 4–5000 ha terület ellenőrzése jut átlagosan egy természetvédelmi örré (BACZUR J.; BNPI szóbeli közlése alapján). Ekkora terület és létszám mellett gyakorlatilag lehetetlen a folyamatos jelenlét, a hatékony ellenőrzés.

3/a. és 3/b. ábra. Az IUCN-kategóriák és a látogatók érdeklődési intenzitása szerinti zónabeosztás sematikus ábrája (Rajzok: Molnár L. Sz.)

Mindazonáltal hazánkban a tanösvények többsége szabadon és ingyen látogatható, pontosan azért, hogy minél többen fejleszthessék a környezeti szemléletüket egy olyan országban, ahol Európa más országaihoz viszonyítva sajnos jelentős elmaradások tapasztalhatók e téren. De nem sokat ér ez a fajta cél, ha a tapasztalni, okulni vágyó turista csak a bosszúságot élheti át élményként egy-egy ismertetőtáblához érve, mert nem tudja elolvasni azt (2. ábra)...

Épp ezért megfontolandó az az elképzelés, hogy Magyarország tanösvényein is alakítsanak ki – pl. a turisták által látogatható barlangokhoz hasonlóan működő – beléptetőrendszert, melynek működési költségeit egy minden szempontból jól megválasztott belépőjegyárból származó bevételekből finanszíroznák. Azaz a belépőjegy ára olyan összeg legyen, ami még nem riasztja el a környezeti ismeretekre és a természetbe vágyó turistákat, ugyanakkor valós visszatartó erővel bírjon azok számára, akik csak a rongálás élvezetének szándékával lépnének be a területre. Tehát a **költési hajlandóság** is tekinthető egyfajta differenciáló tényezőnek, vagyis a pénz egy újabb szűrőként működhet a látogatók körében.

4. Egyéb javaslatok a vandalizmus felszámolására természeti helyszíneken

A továbbiakban néhány konkrét ötletet, szimulációs gyakorlatot fogalmazunk meg a vandalizmussal szembeni hatékony fellépésre, főként badacsonyi helyszínekre vonatkozóan.

1. szimuláció: A védett területeken lévő tanösvények kizárólag szakvezetővel, parkőrrel, polgárőrrel, vagy akár nemzeti parkos pólót viselő önkéntesekkel történő bejárhatósága biztosíthatná az elérni kívánt célt. A folyamatos kvázi hatósági (értsd. egyenruhás) jelenlét sokak számára elegendő visszatartó erő lehet. A járőrszolgálat működési költségeit célszerű ráterhelni a károkozásokon rajta kapott és kártérítésre kötelezett elkövetőre, így adva még több nyomatót az elrettentésnek, a prevenciónak.

A magyar jogrendszer elismeri az ún. polgárőrség, mint önkéntes alapon működő civil társadalmi szerveződés létjogosultságát, és működését a 2006. évi LII. törvényben szabályozza. E törvény hangsúlyozza a szervezet működésének fontosságát, megerősíti és

intézményesíti a társadalmi szervezetként való önkéntes lakossági részvétel lehetőségét – e vizsgálatunk szempontjából is fontos – környezet- és természetvédelemben is. Ily módon a közel 75 000 tagot számláló **polgárőrséggel** (POLGÁRŐR MAGAZIN 2006.) kiegészülve a **természetvédelmi őrök és erdészek** munkája is hatékonyabbá tehető, az előző fejezetben vázolt, főként létszámihiányból adódó problémák is orvosolhatók a három, sőt a **rendőrséggel** kiegészülve négy fél **összhangolt munkája** által (KOPEK A.; BfNPI szóbeli közlése alapján).

2. szimuláció: A turisták kontrollja tekintetében egyfajta megoldás lehet, ha pl. a tanösvények kezdőpontjánál egy olyan – akár a nemzeti park, vagy az érintett önkormányzatok által szervezett felkészítő tanfolyamokon is elsajátítható – alapfokú pszichológiai és szociológiai ismeretekkel rendelkező önkéntes teljesítene szolgálatot, aki a fent is említett ismérvek alapján könnyen felismeri az ilyen típusú, potenciális veszélyt magában hordozó látogatókat. Ennek az önkéntesnek nincs más dolga, mint hogy megfigyelje és kiszűrje a „gyanús elemeket”, ugyanakkor továbbra is ugyanolyan természetesen viselkedjen, hogy a turista ne érezze ezt a fajta megkülönböztetést. A megfigyelő az észleléssel párhuzamosan – mobiltelefonon, vagy bármilyen, nem feltűnő egyezményes jel alapján – jelez egy másik, pl. biciklivel őrszolgálatot teljesítő önkéntesnek.

Ettől a ponttól a biciklis megfigyelő veszi át a feladatot, azaz a csoport kísérését, de mindezt továbbra is feltűnésmentesen teszi, oly módon, hogy pl. többször elkerekedik a csoport mellett, úgy mintha egyéb feladatot teljesítene, s a megfigyelt csoportra mindeközben látszólag ügyet sem vetne. Enyhébb esetekben már maga a pusztán tény, hogy pl. nemzeti parki egyenpólóban fel, s alá biciklizik egy önkéntes, elegendő a rongálás megelőzéséhez (prevenció), ugyanakkor súlyosabb esetekben a biciklis önkéntes rögzítheti is (pl. polaroid fotó) a károkozást, mindeközben folyamatos összeköttetésben áll a tettenérés² foganatosításához megfelelő jogkörrel rendelkező hatósági személyekkel (Magyarországon a Rendőrséggel), akik az önkéntes riasztása után azonnal megkezdhetik az intézkedést. E ponton kívánjuk megjegyezni, hogy célszerű lenne kifejezetten az ilyen típusú esetekre létrehozni egy ún. zöldszámot (06-80/...), ahol a civil lakosság is – vagyis bárki, aki szemtanúja volt egy vandalizmusból eredő károkozásnak – megtehetné a bejelentést.

A tanösvények kezdőpontjánál önkéntes szolgálatot végző, ún. pszichológiai megfigyelő feladatköre egy moderátori szereppel is bővíthet, mert azáltal, hogy a vandalizmus szempontjából célszemélyeknek tekintett turistáknak konkrétan ajánlja is a szabadidő aktív eltöltésére irányuló – fentebb már ismertetett – programokat, így módon e tevékenysége kettős haszonnal is járhat. Egyrészt a célcsoport az aktív programokon (ti. sziklamászás, várostrom stb.) való részvétellel közelebb kerülhet az „AHA-élményhez”, másrészt mivel lekötődnek felesleges energiái, így nincs is ideje károkozni, hiszen mással, egy élményteli, neki is tetsző és általa választott tevékenységgel van éppen elfoglalva.

3. szimuláció: A modernkor technikai vívmányait is felhasználhatjuk a védekezéshez, e példánk esetében konkrétan az utólagos felelősségre vonhatósághoz. Ennek gyakorlati megvalósítására egy igen költséges és az időben még távolinak tűnő, de hatékony módszer lehet, ha egy – a sorszámkérő automatákhoz hasonlatos – beléptetőkapun keresztül juthatna be és a végén ki a látogató a tanösvényre/ről. A belépéskor mindenki kapna egy dekoratív, emlékébe is eltehető, ugyanakkor a számítógépes rendszerben regisztrált sorszámmal ellátott jegyet, kártyát stb. A rongálás veszélyének kitett objektumok – pl. a tanösvény ismertetőtáblái, a pihenést szolgáló padok, esőbeállók – környezetében pl. a lombkoronába elrejtett és pl. napelemmel működtetett webkamera – természetesen a megfelelő jogi háttérrel (pl. tájékoztatás arról, hogy „kamerával őrzött terület”) – rögzítheti a károkozás tényét.

² A magyar jogrend jelenlegi gyakorlata szerint csak a tettenérés számít a felelősségre vonhatóság szempontjából. Ezért javasolható a törvény kiegészítése tekintetben, hogy a károkozás tényéről készült fotó, videófelvétel stb. is bizonyítékként szolgálhasson az ilyen ügyekben.

Tovább finomítható a rendszer, ha pl. az ismertető táblával elektromos összeköttetésben lévő kamera csak akkor rögzít, ha a megfigyelt objektumban állagváltozás (pl. szálszakadás a védőfóliában) lép fel. A beléptetőkapunál a számítógépes rendszerben a belépéskor rögzített sorszámmal és mikrochippel ellátott automata jegy pedig arra szolgál, hogy a károkozás rögzítésének időpontjában a helyszínen tartózkodó személy a belépőjegy megváltásakor a mikrochippre rögzített banki adatok alapján, vagy ha pl. mobiltelefonnal történt a jegyváltás, akkor a telefonszám alapján beazonosítható legyen. Természetesen ez a módszer még nagyon futurisztikusnak tűnik, de a technika, fejlődése során gyors és nagy ugrásokra lehet képes...

5. Összegzés

Világszinten általános tendenciának tekinthető, hogy egyre inkább nő azon turisták száma, akik értéknek tekintik és ezért utazási motivációjukban is meghatározóvá válik a tiszta, egészséges környezet iránti igény. Ugyanakkor a vandalizmus nem csak a nagyvárosok házfalain és tömegközlekedési eszközein érezteti hatását, sajnos épp úgy sújtja védett területeinket és természeti értékeinket is. A környezeti nevelés módszerei – a tájékoztatás, a környezeti élményhez juttatás stb. – hosszú távon megtérülő befektetései mellett számos egyéb eszköz és módszer, mint például a területiség elvének alkalmazása, a marketing eszközei, vagy a hatóságok és civil szervezetek, önkéntesek összehangolt munkája – s a sor még hosszan folytatható – áll rendelkezésünkre az értelmetlen károkozás megfékezésére.

A tanulmányban említett módszerek közül egy sem új felfedezés, mindegyik működik jelenleg is valamilyen formában, ill. mindegyik alapelvét alkalmazzák közvetlen vagy közvetett módon az élet számos területén. E cikk mondanivalója abban áll, hogy felhívja a figyelmet arra, hogy a már meglévő és ismert módszerek, eljárások összehangolásával, már viszonylag kis anyagi ráfordítással, és egy kis odafigyeléssel komoly javulást tudnánk elérni természeti értékeink vandalizmussal szembeni megóvása érdekében.

Összegezve tehát, az itt ismertetett eszközrendszer és módszerek önállóan, vagy tetszőleges kombinációban a helyi sajátosságokhoz igazítva a legtöbb turisztikai desztinációban alkalmazhatóak itthon és külföldön egyaránt, ott ahol a megfelelő jogi háttér ehhez rendelkezésre áll, és/vagy hajlandóság mutatkozik a jelenlegi jogszabályoknak a vandalizmus elleni hatékony fellépés, mint célnak a megfelelő módosítására.

Irodalom

- BACZUR J. (a Bükk Nemzeti Park Igazgatóságának munkatársával készített interjú során) szóbeli közlése alapján
 KOPEK A. (a Balatoni Nemzeti Park Igazgatóságának munkatársával készített interjú során) szóbeli közlése
 Összefogással a balatoni közbiztonságért. Forrás: <http://index.veszprem.hu/archivum>
 PALLAS NAGY LEXIKONA: Vandalizmus címszó. Forrás: <http://www.pallaslexikon.hu>
 SUGATAGHY A.: Befektetési hullám. Turizmus Trend című szaklap, 2008. március
 Trend-Tours Ungarn-Reisen honlapja (http://www.ungarntrend.de/pageID_1175008.html)
 2000. évi CXII. törvény a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet Területrendezési Terve. Forrás: http://www.balatoninfo.net/uj/hasznos/anyag/balaton_torveny/balaton_torveny.pdf
 2006. évi LII. törvény a polgárőrségről. Polgárőr Magazin XI. évf. 3. szám